

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת אמור ט' אייר תשע"ח,
מסכת נדרים - דף ז.

דיוני הלכה אקטואליים בסוגיות הנלמדות,
לעורר לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים
הלכה למעשה.

גליון נושא:

'נדרי צדקה במחשבה'

קיבוץ נדבות

דרך עניים וגבאי צדקה לקבץ נדבות, בשעת התפילה והלימוד, ובאירועים שונים (שמחות, כינוסים, לוויית), ומצוי שגמר בלבו לתת לעני פלוני, ועד שהוציא המעות מכיסו, נעלם העני ואינו יודע היכן הוא. לפעמים כבר מוציא מטבע מהארנק, ומוכן ומזומן לתתו למקבץ הנדבות, ובסוף לא עבר הגבאי צדקה או העני על ידו.

השאלה; א. האם נחשב נדר, וחייב לתת את סכום הכסף לצדקה, מאחר שגמר בלבו ונחשב כנדר לצדקה, או שאינו חייב ואינו נדר שהרי לא אמר בפיו. ב. אם נניח שנחשב כנדר, האם צריך לחפש את העני ולתת לו שהנדר חל כלפיו, או דלמא רשאי לתתו לעני אחר, או לצדקה אחרת. ג. האם הנדר חל על אותו מטבע דוקא, או על הסכום גרידא ויכול לתת מטבע אחר תמורתו?

1. האם נדרי צדקה חלים במחשבה?

יד לצדקה: איבעיא להו בגמ' (נדרי דף ז.) אם 'יש יד לצדקה' או 'אין יד לצדקה', כשאומר על מטבע הראשון 'זוז זה לצדקה', ואמר על המטבע השני 'זזה', ולא גמר את דיבורו להוסיף 'גם'. הגמ' אינה פושטת את הספק.

תמה השיטה מקובצת בשם הרא"ם, הרי כיון שהיה בדעתו לתת לצדקה, אפילו אם 'אין יד לצדקה', מכל מקום הרי חייב בגלל שהחליט בלבו, כמבואר בגמ' (שבועות דף כו:) שבתרומה וקדשים חל מה שחשב בלב, בלי להוציא בפה, כי כתוב בתרומת המשכן (שמות לה כב) כל נְדִיב לֵב, ולגבי קדשים כתוב (דברי הימים ב פרק כט פסוק לא) וְכָל נְדִיב לֵב עָלֹת. והוא הדין בצדקה. מתרץ הרא"ם, שכדי שיהיה 'גמר בלבו' צריך שיתיישב בלבו לגמרי לתת צדקה ואינו מתחרט, אבל בידות 'לא נתיישב עליו לבו כל כך' ולא נחשב 'גמר בלבו'.

צדקה במחשבה: מקור נוסף שהקדש חל במחשבה, בגמ' (קידושין דף מא:) מה לקדשים ותרומה שכן ישנן במחשבה. והנה הגמ' מדברת על קדשים, ומפורש בגמ' (שבועות דף כו:) שאי אפשר ללמוד מקדשים לחולין שכן "חולין מקדשים לא גמרינן". ונחלקו הראשונים מה הדין בצדקה. בדברי הרא"ם משמע שנקט כדעת המרדכי (בבא בתרא פרק ראשון סימן תצא) בשם תשובת רש"י, הביאו הבית יוסף (יו"ד סימן רנח), וכן דעת המהרי"ק (שורש קסא ענף ה-ז), שהגומר בלבו לתת צדקה חייב כאילו הוציא בפיו, שצדקה דינה כנדריים ונדבות, ואם גמר בלבו לתת צדקה, חייב כאילו הוציא בפיו.

צדקה לא חל במחשבה: הרא"ש (שו"ת כלל יג א) חולק וסובר ש"כיום כל הקדש שלנו חולין הוא", שאין עתה הקדש לבדק הבית, ולבו לא מחייב כלום כשחשב לתת צדקה, כי נחשב דברים שבלב, אלא צריך להוציא בשפתיו, אפילו שבקדשים כן חל במחשבה, שכן 'חולין מקדשים לא ילפינן'. הבית יוסף (יו"ד סימן רנח), והרמ"א (יו"ד סימן רנח סעיף יג) מביאים את שני הדעות, ומסיק הרמ"א, שהעיקר כמו הדעה שחל במחשבה. וכן פוסק המשנ"ב (סימן תרצד ו) כלפי מגבית פורים, שצדקה חל במחשבה.

פנינים

סליחה, זה מפריע...

מי צודק? ראשי כוללים קובעים; תופעת איסוף הכספים בשטיבלאך ובכוללים, מפריע לתפילה ולימוד התורה כאשר אוספים כסף בשעת התפילה והלימוד. ועוד שהאיסוף מפריע לריכוז, ואין חיוב לתת צדקה, על חשבון התפילה והלימוד.

מאיך טוענים גבאי צדקה, האפשרות היחידה לאסוף כסף הוא בכולל, בלי זה לא יוכלו לעשות כלום, וכי יאספו כסף באמצע הרחוב? עוד המה מזדעקים, אילו לומדי התורה לא היו מפסיקים ממשנתם לשום צורך אחר, בתענית דיבור רצוף כל הסדר, ניחא. אבל בהרבה כוללים המציאות שיש גם דיבורים בטלים, ואם כן מותר גם להפסיק לרגע לתרום צדקה.

לדעת הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה תפילה פרק ז סעיף ד) מה שנתפשט שמסבבין לאסוף מעות לצדקה גם בזמן שאסור להפסיק, לא טוב הדבר, כי בכך מבטלים את המתפללים מתפילתם וכוונתם.

וראה בשבט הלוי (חלק י סימן קנז) שאין להפסיק עם מגבית באמצע הלימוד בכולל, ועוד שיתכן שאפשר לקיים על ידי אחרים. ויאספו רק בתחילת או בסוף הסדר.

לדעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני סוכה עמוד רסג) יותר מסתבר לומר שיש בזה פטור של 'עוסק במצוה פטור מן המצוה', וביטול תורה דרבים. והוראתו לגבאי הצדקה, לאסוף כסף רק בסוף הסדר (מפי השמועה).

אין רשות: ואכן בהרבה מקומות תורה (בני ברק - כולל חזון איש, בית כנסת 'בית הלל', בית כנסת יד אהרן בשכונת רמת אהרן, ובבתי כנסת בליקווד) לא מאפשרים לאסוף כסף באמצע הסדרים, כי אם בזמן מסוים בסוף הסדר. בכוללים מסוימים, אפשר לאסוף כסף בשקט באמצע הסדר, לעבור בין הספסלים אולם בלי הכרזות וללא חלוקת דפי מידע - עלוני צדקה - פרוספקטים.

לגבי הנדון האם יש במצות תלמוד תורה, פטור של 'עוסק במצוה' יש אריכות גדולה בפוסקים, יתכן לטעון שאם כן, יעסוק בתורה ולא יקיים שום 'מצוה שאינה עוברת', משום שנפטור על ידי מצות וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה (יהושע פרק א פסוק ח).

וכתב בספר זורע צדקות (עמוד 21), לגבי 'כולל', כי יש להקפיד לבוא בסוף הסדר ולא באמצע, אבל אם מדובר בדבר מצוה דחוף ממש, מצוה וחובה להפסיק. ❖

הפתחי תשובה (ס"ק טו) מביא בשם שו"ת דת אש (סימן יד) שאדם שחשב לתת צדקה ולא הוציא מפיו כלום, לא חל כלום ואין לו שום חיוב כשאר נדר ושבועה שלא חל אם לא הוציא בשפתיו, ורק אם אמר שיתן צדקה, ולא אמר בפירוש כמה רוצה לתת, חייב לתת מה שחשב.

מאיך הביא הג"ר שמואל הלוי וואזנר זצ"ל (חלק ב סימן קכו) בשם האמרי יושר (חלק ב סימן קסב) שפוסק כמו הראשונים, שכמו הקדש כך נדבה, שמועיל במחשבה, כי נלמד מן כל נדיב לב עלות (דברי הימים ב כט לא). וכן מוכיח בדרך אמונה (הלכות מתנות עניים פרק ח ציון הלכה צג) מדברי השולחן ערוך (חושן משפט ריב ח) שחל צדקה במחשבה.

נדר בחלום: דין נוסף מבואר בגמ' (נדרים דף ח.) נידוהו בחלום, צריך עשרה בני אדם להתיר לו. ודעת הר"ן (נדרים דף ח: ד"ה כשם), שהדין הזה נאמר רק לגבי נידוי בחלום, אבל אם נדר בחלום אין צריך התרת נדרים. והביא שהרשב"א (שו"ת סימן תרסח) חולק עליו וסובר, שהוא הדין הנודר בחלום צריך התרת נדרים. וביאר בהגהות רבי יעקב עמדין (נדרים דף ח:) את טעם הרשב"א, על פי הגמ' (ברכות דף נה:) אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו. אם כן כבר גמר בלבו, וכתוב (שמות לה, כב) כל נדיב לב. (לפי פירושו, הרשב"א מדבר רק בנדר מצוה).

2. מחשבה של צדקה

אמירה או הסכמה: חקירה נפלאה חקר הג"ר שלום שכנא זריען זצ"ל (שו"ת עטרת יעקב יו"ד סימן ה), מה הגדר בדין 'כל נדיב לב' שמחשבה לתת צדקה היא כמו מחשבה של נדר, האם צריך לומר בלב את הנדר במקום לומר בפה, כי התורה חידשה שבנדר 'הרהור כדיבור'. או דלמא אינו מדין 'הרהור כדיבור' אלא עצם ההסכמה בלב לתת צדקה, מחייבת כמו נדר.

את השאלה הזו, הוא שאל את הגרי"ז מבריסק זצ"ל, ולא השיב לו כלום. אבל הוא דייק מלשון השו"ע שמספיק לגמור בדעתו לתת צדקה, ולא צריך להרהר ממש בלשון של נדר. וכן משמע מלשון המשנה ברורה (סימן תרצד, ו) שמספיק מה שהוא חושב לתת, ולא צריך שיחשוב את לשון הנדר. אבל בסימן תקסב ס"ק ל לגבי קבלת תענית, משמע במשנה ברורה שצריך לחשוב בליבו לשון של קבלה, ולא מספיק מה שבדעתו להתענות. ויש מחלקים בין תענית לצדקה, כדברי החיי אדם (חלק ב כלל קלב ו) שתענית לא חלה אם לא גמר בליבו, כל זמן שלא התחיל להתענות, כיון שהתענית קשה לאדם, ולא מקבלה אלא אם כן קיבל באופן ברור.

3. החלטה גמורה

אם העני הלך: כתב הרא"ם בשיטמ"ק, והערוך השולחן (יורה דעה סימן רנח, לט) שמחשבה בצדקה מועילה רק אם התיישב הדבר בליבו לגמרי ולא יתחרט, אבל מחשבה לבד לא מועילה. וכן יתכן לומר על פי דברי הט"ז (אורח חיים סימן תקסב ט) שאדם שחשב לתת צדקה, אינה מחשבה גמורה, כי הרי מעשים שבכל יום שאם בסוף לא מגיע העני אינו נותן, אלא רק חשב שאם יבוא אליו העני, יתן לו.

הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה תפילה פרק ז הערה 12) היה מעורר, בכדי לא להיכשל בעוון נדרים, כדאי להיזהר להחליט שמכווין שאינו זוכה לעני, עד שיגיע לידו ממש. ועדיף לומר כן בפה מלא.

אבל בשו"ת אבני ישפה (חלק ד סימן קא) הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאם העני הלך הוא פטור מלתת לו את הכסף, כי הוא נדר רק על דעת שהעני יהיה כאן וירצה לקבל, ולכן אם העני הלך לו, כבר אין עליו חיוב.

וכן כתב בשו"ת שבט הקהתי (חלק א סימן רנט) שהרי דעת הט"ז (יו"ד סימן רג ס"ק ה) שאם העני אינו רוצה לקבל, פטור מלתת את נדו, ממילא גם כאן נחשב כאילו אינו רוצה לקבל, ופטור. ואם יודע שיפגוש אותו בזמן אחר, אמנם לא צריך לשמור על הכסף עד שיפגוש אותו שוב, אלא ודאי שיכול לתת אותו לעני אחר.

מעשה שהיה: פעם אחת עבר עני לפני הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (מובא בהליכות שלמה חלק א פרק ז הערה 12), רבי שלמה זלמן הושיט לו מטבע, והעני לא נטל אותה. חיפש אחריו רבי שלמה זלמן לתת לו את המטבע. שאלוהו תלמידיו, 'למדנו רבינו הרי מעשים בכל יום הם, (כמו שהובא, שכיון בדעתו שלא נותן עד שיגיע אליו) ומה יום מיומיום?'. והשיב, כי אכן תמיד מוחלט בדעתו שלא יהיה לצדקה אלא אם יגיע ליד העני, אולם במקרה הזה כבר הגיש את המטבע ליד העני ממש, אלא שהלז היה סגי נהור לא עלינו, ולכן לא שם לב, ולכן הסתפק האם גם כאן נחשב שלא גמר בדעתו, ולכן חיפש אחריו.

ויתכן לבאר בכוונת רבי שלמה זלמן, שכל הפטור על פי הט"ז, הוא רק כאשר העני רואה שחפץ לתת, ולא רוצה לקחת, שאז הרי לא התכוין לתת בעל כרחו של העני. אבל כאשר העני עיור, לא בטוח שהוא ויתר על מתנת חלקו, ולכן יכול להיות כאן חשש לנדרי מצוה.

בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (חלק א עמוד סג) מסופר על הג"ר חיים מבריסק זצ"ל, כאשר עני ביקש צדקה בפתח, רבי חיים נכנס לחדר הפנימי להביא מטבע, והעני נעלם. רבי חיים החל ממש לרעוד מרוב פחד, והחזיר כולו שיש כאן חשש נדר... משראו בני הבית את פחדו והתרגשותו נבהלו אף הם ורצו כולם לחפש את העני כדי לתת לו את המטבע (י.ג.).

4. יכול לשנותה מעני לעני

גם אם נוקטים כשיטת הפוסקים, שנדרי צדקה חלים במחשבה, מכל מקום כותב הגר"י בלוי זצ"ל בספרו (צדקה ומשפט פרק ד הערה יג) שרשאי הנותן לתת את הצדקה לעני אחר, על פי המבואר בשו"ת בית יצחק (יו"ד חלק ב סימן פב), ובשו"ת בית שלמה (יו"ד חלק ב סימן קט), שגם אם נדר חל במחשבה כהקדש, אינו ממש כמו אמירה, ואין במחשבה את הכלל של 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט', ולא זכה העני המסוים בכסף, ויש חיוב עליו לתת סכום הכסף לצדקה. ואף הסוברים שיש שעבוד ממון בצדקה, הוא רק באמירה דהוי כמסירה להדיוט, ולא במחשבה שאינו כמסירה אלא נדר בלבד, ולכן רשאי לשנות מעני לעני.

ובלאו הכי דעת הקצות החושן (סימן ריב, ד) שבנודר לפלוני עני אפילו שפירש את הנדר בפיו, לא אמרינן 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט' בצדקה לעניים, ואינו אלא משום נדר, ויכול לתת את הכסף לעני אחר.

וכן מובא בדרך אמונה (הלכות מתנות עניים פרק ח ציון הלכה פח) שכן הורה לו החזו"א, שאם העני הלך יכול לתת את הכסף לעני אחר.

5. התרת נדרים בערב ראש השנה

כתב בדרך אמונה (הלכות מתנות עניים פרק ז ס"ק כז, ציון הלכה נז), אדם שנהג לתת מעשר לעמלי תורה, ג' פעמים או אפילו פעם אחת וחשב לנהוג כן לעולם, הרי זה כנדר. והביא שאפשר לסמוך על התרת נדרים של ערב ראש השנה כמו שכתב בשו"ת שלמת חיים (סימן רלא) דבמנהגי מצוה מסתבר דאפשר לסמוך על התנאי של ערב ראש השנה. ואם כן לכאורה הוא הדין במחשבה לצדקה כל זמן שלא החליט בפירוש שיהא עליו נדר.

והעיד אחד מתלמידי הגר"מ פנשטיין זצ"ל, שנהג על פי הוראת רבו בהתרת נדרים בערב ראש השנה, שאמר כי מתנה מראש שאינו מתחייב על כל הצדקות שיתן במשך השנה, עד שיגיע העני לידו.

6. שאלת הג"ר דוב לנדו שליט"א

שאלה מרתקת הלכה למעשה, בנושא 'נדרי מצוה במחשבה' הריץ הג"ר דוב לנדו שליט"א ראש ישיבת סלבודקה בבני ברק, אל הג"ר חיים גריינמן זצ"ל (מתאריך אור ליום כ' טבת תשנ"ז) הופיע בקובץ "תבונות" חלק א ומודפס כאן, ברשותם האדיבה. [כעת הופיע קובץ "תבונות" חלק ב].

שהרי פסק הרמ"א (יו"ד רנח יג) שבצדקה מחשבה מחייבת, אף בלי אמירה. וכיון שאף נדרי מצוה, בכלל נדרי צדקה כמבואר בשו"ע (סימן ריג ב), לגבי חלות הנדר. אם כן, גם לגבי מחשבה כדיבור נדרי מצוה כצדקה וחל במחשבה.

ולכאורה מן הדין צריך להחמיר בכל מחשבה מוחלטת, לקיים מצוה ומחשבה טובה 'בבין אדם למקום' או 'בין אדם לחבירו', וכל עניני גמ"ח ואהבת רעים בכלל, שאם רק חשב לעשות כבר יתחייב לקיים את המצוה.

7. תשובת הג"ר חיים גריינמן זצ"ל

והשיבו הג"ר חיים גריינמן זצ"ל (בתאריך כ' טבת תשנ"ז) סברא נפלאה ומשמחת, בכל המושג של נדר במחשבה, ותורף דבריו; שכל מחשבה שאם היו אומרים לו לאדם להוציא בפיו, היה נמנע, או שהיה מוסיף לשקול, אין זו מחשבה של 'נדיב לב עולות', דצריך מחשבה ששקולה בליבו כדיבור, ורק משום שאין צורך בדיבור, לכך נמנע מלהוציא בשפתיו.

כלומר, שמחשבה המחייבת, היא דוקא מחשבה של גמירות דעת באופן מוחלט שהיה מוציא מפיו לולי שאינו צריך כי עוזר מחשבה. אבל מחשבה שאין בה גמירות דעת גמורה וחוכך בדעתו, אין זה חשש נדרי מצוה וצדקה. וכלשונו הנפלא "ועל סמך זה אין אנו שמים מעצור למחשבותינו על כל הטוב". ויסודו בדברי הרא"ם שהובא לעיל שצריך מחשבה מוחלטת. אמנם יש לדעת כי הרבה מן הפוסקים סוברים ששאר מצוות מלבד צדקה לא חלים במחשבה, וכבר האריך בזה בספר כל נדרי

פרק נט סעיף א. ולא יתכן שמחשבה גרועה מפיו, וכמו שבפה צריך אמירה, כך במחשבה צריך החלטה, וזה מסלק את רוב הנערוון 'אולי היה נדר' (י.מ.א.).

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. דעת הרמ"א שאם חשב לתת צדקה חייב לתת. יש שכתבו שכוונתו היא באופן שנדר בפיו אך לא אמר את הסכום, אך פשטות דעת האחרונים שבכל אופן חייב ליתן.
- ב. חשב לתת צדקה אף שלא חשב בליבו לשון נדר, חל החיוב.
- ג. העצה הנכונה שיכוון האדם במחשבתו שלא נודר ומתחייב עד שיגיע בפועל הכסף לידי העני. ויש שנקטו שממילא זה כמו שהתנה.
- ד. אף אם חל הנדר יכול לשנות ולתת לעני אחר.
- ה. יש שכתבו שכל זמן שנהג ולא קיבל בפירוש, ניתן לסמוך על מה שאומר התרת נדרים בערב ראש השנה.
- ו. רק במחשבה ששקולה בלבו כדיבור יש צד שיחשב כנדר, אבל אם היו אומרים לאדם להוציא בפיו היה נמנע, או מוסיף לשקול, אין מחייבו כלום. ❖

עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הודעה:

נשאר כמות מצומצמת
של אוגדן גיליונות
'עומק הפשט'
(1-135)
המחיר 30 ₪
ניתן להשיג בחנות
'ספרי הישיבה' רחוב
בית ישראל 3 ירושלים

הנושא לשבוע הבא;

נדר בהילולא דרשב"י – נדרים דף ח.
אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפ"ש, לישועה, וכדומה!
ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.
אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

זכות הדפסת הגיליון
לרפואת האשה
החשובה מרת ורדה
רודל בת רוחמה
תליט"א לרפואה
שלימה בתוך שאר
חולי ישראל